

In article are brought given called on experience and results. In whey shelters recovered teileriozes Theileria annulata animal are formed komplementlinking material, which are easy caught teileriozies by antigen in RSK and RDSK for 12 months (the period of the observation) and these reactions can serve the method of the determination beside animal of presence or absences immunitet.

ӨОЖ 619:616.993.193.636.7 (574)

ОҢТҮСТІК ӨңІРІНДЕ МҮЙІЗДІ ІРІ ҚАРАМАЛДЫҢ ПИРОПЛАЗМИДОЗДАРЫ ЭПИЗООТОЛОГИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қожабаев М., Бердіқұлов М. А., Қаратаев Ш. М.

Оңтүстік Қазақстан ғылыми – зерттеу ветеринарния стансасы

Ауыл шаруашылық жануарларының ішінде қарамалдың пироплазмидоздары – қоздырғыштары организмдегі эритроциттерді және басқа торлы эндотелий жүйесінің торшаларын зақымдайтын, үлкен бір аурулар тобы. Қоздырғыштары ауру малдан сау малға кенелер арқылы жұғады, яғни бұл трансмиссивті аурулар болып табылады. Аурулардың осы тобына тән белгілер: дене ыстығы көтерілуі, қан аздық, сарғыштану, жүрек-тамыр жүйесінің және қарын-ішек жолдары қызметінің бұзылуы.

Пироплазмоздар өте жиі солтүстік Кавказда және Кавказдың арғы жағындағы мемлекеттерде, Орта Азия республикаларында, Қазақстанда, Қиыр Шығыста таралған. Ауылшаруашылық малдарының пироплазмидоздарының пайда болуына және таралуына эпизоотологиялық факторлар әсер етеді олардың ішінде үш буыннан тұратын эпизоотологиялық тізбек болады. Бірінші буын- қоздырғышпен инвазияланған жануар; екінші буын- тасымалдаушы кене. үшінші буын – ауруға бейім жануар. Пироплазмидтер бірінші буыннан – донор - жануарлардан, екінші буынға-тасымалдаушыларға, ал олар арқылы үшінші буынға-ауруға бейім жануарлар-реципиенттерге беріледі. Соңғылар инвазияны қабылдап алып, тасымалдаушылар үшін донор-жануарларға айналады да, сонан соң олар бейім жануарларға ауру таратады. Бұл аурулардың эпизоотиялық тізбегі осылай ұштасып, ауру қоздырғыштары осылай жылдан жылға жануарлар мен тасымалдаушы-кенелер арасында, эпизоотиялық тізбектің бір буыны шығып қалғанша, жылжи береді. Бұл тізбектің ең осал буыны – жайылым (иксодид) кенелері, олар өздеріне қолайлы жағдайы бар биотоптарда ғана өмір сүреді. Сондықтан жайылымдардағы олардың биотоптарын мелиорация шараларымен жою қажет[1,2,3].

Қарамалдың қанпаразиттері ауруы – тейлерияз, пироплазмоз және франсаиллез-Қазақстанның оңтүстік өңірінде кең таралған сонымен бірге мал шаруашылығына үлкен зиян келтіреді.

Кезінде Целищев А.А. тейлериязға мынадай сипаттама берген: жылқылардың пироплазмозында орташа өлім жітім 15-20% құраса, ол қарамалдың тейлериязында 70-80 % жетеді [4].

Пироплазмидоз аурулары Қазақстанның оңтүстік өңірінде біркелкі таралмаған. Оңтүстік Қазақстан облысында тейлерияз, пироплазмоз және франсаиллез, Жамбыл облысында – тейлерияз, пироплазмоз және Қызылорда облысында бірғана тейлерияз тіркелген.

Қарамалдың пироплазмидоздарының қоздырғыштарының ішінен орын алатын Theileria annulata (тейлерияздың қоздырғышы), Piroplasma bigeminum (пироплазмоздың қоздырғышы) және Francaella colchica (франсаиллездің қоздырғышы).

Қоздырушылардың негізгі таымалдаушылары иксодтық кенелердің белгілі түрлерінен Hyalomma туысынан: H. detritum және H. anatolicum (тейлерияз үшін), Boophilus calcaratus (пироплазмоз және франсаилездер үшін) болып табылады.

Ауру тасымалдаушы кенелердің залалдану уақыты пироплазмидоздардың маусымына байланысты. Пироплазмоз және франсаиллездер ерте көктемде және күзде, ал тейлерияз көбінесе жаздың ортасында (максимум маусым-шілде) байқалады. Әсіресе осы аурулардың ішінде ең көп таралғаны тейлерияз ауруы. Энзоотиялық алқаптарда Богородицкий (1939) тейлерияз ауруының жергілікті (абориген) малдарда пайда болуын былай түсіндіреді, кенелер санының бірден өзгеріп

тұруынан кейбір жылдары азайып кету салдарынан, барлық малдарда толық реинвазиялау болмай қалады. Бұл нәрсе, малдардың ауырып өткеннен кейін келесі жылы реинвазияланбауынан иммунитет төмендейді және олар қайтадан ауруға бейім болады.

Шаруашылықтарда қарамалдың пироплазмидозарымен тиімді күресу үшін кешенді шаралар жүргізу кезінде ғылым мен практикада алынған тәжірибелерді қолдануда кенелердің биологиясын үйрену негізінде, химиофилактикалық жақсы әсер ететін дәрілерді тауып, ауырған малдарды дер кезінде емдеу қажет.

Оңтүстік Қазақстан облысы жағдайында көбіне тейлерияоз-лептоспироз, пироплазмоз, анаплазмоз және басқа аурулармен аралас түрінде кездесіп патологиялық кезеңнің ауыр өтуіне, дұрыс диагноз қоюға және малдарды емдегенде үлкен ауыртпашылық туғызады.

Көптеген аудандарда көбіне ауру қарамалдың лептоспирозымен біргелікте өтетіні белгіленді; сирегірек-пироплазмозбен Мақтаарал, Сарыағаш, Сайрамда; кейде – анаплазмозбен Ордабасы, Мақтаарал және Сайрам аудандарында.

Барлық аралас түрлерінде тейлерияоз ауыр өтеді, өлу пайызы жоғары болады. Лептоспирозбен біргелікте өткен кезде ауру көп мал бас санын қамтып энзоотия түрінде өтеді. Қанда тейлерийлермен анаплазм аралас залалданғанда ауру созылмалы түрде, жайлап өрбіп арықтап және малды өлімге алып келіп соқтырады.

Қарамалдың пироплазмидоздарының маусымдық динамикасын Оңтүстік Қазақстан облысы жағдайында үйренілгенде тейлерияоздың маусымдық басталуы көктемнің жылы кезіне тура келеді (наурыз- сәуір-мамыр), кенелердің өсуі үшін қолайлы гидрометеорологиялық жағдай туындайды. Аурудың шыңына шығуы маусым шілде айларына тура келеді. Бұл кезеңде кенелер жайылымда жыйнақталуымен және малдарға жаппай шабуылдауымен белгіленеді.

Содан соң ауру жайлап төмендей бастайды және қыркүйек, қазан одан қарашаға барып тоқтайды. Кейбір кездерде, әсіресе 2007 жылы Қарамалдың тейлерияоз ауруының бірден көбейіп кетуі Мақтааралда 21 рет және 19 рет желтоқсан айларында анықталды.

Облыстың көпшілік аудандарында Мақтаарал, Сарыағаш, Шардара, сонымен бірге тау алды Төлеби және Қазығұртта тейлерияоздың маусымдық ұзақтығы 7 айдан 9 айға дейін созылады.

Кейбір аудандарда Бәйдібек, Ордабасы, Түлкібаста тейлерияоздың жалпы динамикасы өзгешелеу бұл жерлерде аурудың басталуы мамыр айынан, кейде сәуір – наурыз және төмендеуі тамыз – қыркүйекте, бірлі – жарым қазан айларында кездеседі. Аурудың маусымы 4-6 айға, ал Ордабасы ауданында кейбір жылдары 8 айға дейін созылады.

Аурудың динамикасына жылдың табиғи-климаттық жағдайы әсер етеді; кейбір алқаптарда тейлерийлерді тасымалдаушы кенелердің өсіп өнуіне онша қолайлы емес, сондықтан облыстың біршама аудандарында тейлерияоздың мерзімі қысқарып және 2-4 айға созылады (Отырарда, Түркістанда, Созақта). Бұл жерлерде аурудың сыртқы белгілері мамыр – маусымда көріне бастайды, соңғы рет байқалуы маусым – шілде, сирек – тамызда, кейбір кезде қыркүйекте.

Тейлерияоз ауруының динамикасы малдардың жастарының үлкен кішілігіне қарап сипатталады, соның ішінде басым көпшілігі жас малдар 2 айдан 1,5 жылға (сиректеу 2 жылға) дейін ауырады. Бірақта үлкен кішілігіне қарамай барлық жастағы малдар ауруы мүмкін. Қолайсыз алқаптарға басқа жақтан алып келінген малдар өте бейім келеді, олардың барлығы ауырып көптеген шығынға ұшырайды.

Қарамалдың ауырмашылдығы негізінен жынысы жетілген кенелердің *Hyalomma detritum*, *Hyalomma anatolicum* түрлерінің шабуылдауымен тура келеді, кей кезде *Hyalomma scupense*, бұлардың тарқалуына метеорологиялық, экологиялық және биологиялық жағдайлар әсер етеді, әр түрлі аудандарда өзіндік ерекшеліктері қалыптасады.

Hyalomma detritum және *Hyalomma anatolicum* кенелері мал қораларында өсуіп жетілуге қабілетті, бұл қалаларда аурудың стационарлық ошақтарының пайда болуымен түсіндіріледі. Бұл кенелер барлық өсу сатысында тек қарамалда тоғышарлық етеді де мал ұстайтын жерлерде тейлерийлердің ішкі тұрақтылық айналымын қамтамасыз етеді (малдарды тұрақты тұратын жерінде зақымдайды).

Соны тейлерияоз ауруымен әр түрлі ауырып өткен малдарға *Theileria annulata*-ның патогендігі және вируленттілігінің әсерін кейбір географиялық алқаптарда ғана емес және сол алқаптардың әр алқабына байланысты (көпштамндық) белгілеу керек. Штаммдардың осындай иммунобиологиялық қасиеттерінің айырмашылықтары паразиттердің өмір сүру ортасының әр кенелердің тасымалдаушыларына ұқсамайтындығымен түсіндіріледі, климаттық және басқа

себептер, ал тағыда малдардың қай жерде қандай жағдайда тұратынына, және олардың шоғырлануына байланысты. Бұның барлығы инкубациялық кезеңіне, аурудың өтуіне және малдардың өлім жітімге ұшырау пайызына әсер етеді. Малдар тейлерииозбен қатты ауырады, егер олар кенелердің *Hyalomma detritum* және *Hyalomma anatolicum* түрлерімен зақымдана, жазғы кезде тейлерииоз жіті, ауыр түрде және ерте көктемде, күзде жеңілірек өтеді. Шамасы, тейлерийлердің апатогендігі мен вирулентілігіне температуралық фактордың үлкен маңызы бар және әлсізденуі немесе жоғарылауы, сонымен бірге мал организмдерінің реактивтілігінің өзгеруіне әсер етеді.

Әр түрлі географиялық алқаптарда малдардың кенелермен зақымдану мерізімін зерттеу - емдеу, алдын алу шараларын дер кезінде тиімді жүргізуге себепкер болады.

1. Богородицкий А.В. Некоторые вопросы проблемы тейлерииоза крупного рогатого скота. – Тр. Узбекской научно-исследовательской ветеринарной опытной станции, 1939, вып. 11, С. 3-13.
2. Колабский Н.А. Тейлерииозы животных. – Ленинград «Колос»- 1978. С. 38-39.
3. Сабаншиев М., Сүлейменов Т., Шабдарбаева Г. және т.б. Паразитология және жануарлардың инвазиялық аурулары. – Алматы. – 2003. Б – 40-41.
4. Целищев А.А. Тейлерии и тейлерииоз крупного рогатого скота. – В кн.: Паразитические простейшие Казахстана. Алма – Ата, 1946, т. I, С. 1-143

В статье приведены данные о некоторых особенностях эпизоотологии пироплазмидозов крупного рогатого скота на юге Казахстана. В различных географических зонах изучение зараженности крупного рогатого скота клещами, создается условия для своевременного проведения лечебных и профилактических мероприятий.

In article are brought given about some particularity эпизоотологии piroplazmidozos of the large horned live-stock in the south Kazakhstan. In different geographical zone study invazies large horned live-stock mite, s the condition for well-timed undertaking medical and preventive action.

УДК 636.5.52

ИЗМЕНЧИВОСТЬ МАССЫ ЯИЦ У ЯПОНСКИХ ПЕРЕПЕЛОВ

Махатов Б.М., Абрикосова В.И., Байбатшанов М.К.

ДГП «Институт физиологии человека и животных»

Масса яиц является селекционным признаком, определяющим общее количество яичной массы, полученной от несушки, влияющим на продуктивность, товарную ценность яиц, уровень выводимости [1].

О возможности селекции на повышение массы яиц свидетельствуют породные, линейные и семейные различия этого признака, а также богатая селекционная практика [2].

Важное производственное значение имеет селекция на выравнивание массы яиц, но она должна сопровождаться более интенсивным отбором на укрупнение яиц [3].

Инбридинг незначительно снижает массу яиц, а гетерозис по этому признаку чаще всего не наблюдается.

Увеличение массы яиц способствует селекция на оптимальный возраст полового созревания и на продление периода использования птицы, поскольку взрослая птицы сносит более крупные яйца, чем молодая.

Массы яиц представляет собой количественный признак и зависит от ряда генетических факторов, а также от условий внешней среды. Исследованиями установлено, что массы яиц относятся к признакам с высокой наследуемостью, поэтому может успешно совершенствоваться методами массовой селекции. Однако, с другой стороны, высокая степень наследуемости данного